

Vijf jaar MUS, de Merel heeft het moeilijk

Begonnen in 2007, beschikken we nu over een kwintet aan jaren MUS (Meetnet Urbane Soorten), en met elk jaar erbij wordt het robuuster. Vijf jaar is nog kort maar geeft al wel een indicatie van hoe het met de broedvogels in het stedelijk gebied gaat. Verrassend is de langzame maar gestage achteruitgang van onze talrijkste broedvogel, de Merel.

Seizoen 2011

Het was een seizoen met extremen in het weer en ook in de winter ervoor. Die was vrij koud maar de kou kwam geheel voor rekening van december (koudste december in 40 jaar), toen er ook bijna permanent sneeuw lag. Het voorjaar was juist extreem droog (het droogste in minstens een eeuw) en ook zonnig en zacht. De zomer was juist weer record nat, vrij koel en somber. De waarnemers ondervonden vooral problemen tijdens de derde inventarisatieperiode (avondtelling). Toen viel er op slechts 11 van de 31 dagen geen neerslag.

In totaal zijn er 1573 tellingen ingevoerd en voor de eerste, tweede en derde telperiode gaat het om respectievelijk 556, 517 en 500. Dit zijn enkele tellingen meer dan in 2010. Voorlopig lijkt het erop dat de stormachtige groei van het aantal tellingen, zoals vastgesteld in het jaar ervoor, in 2011 getemperd is.

Indexberekening

In de afgelopen winter is de indexberekening tegen het licht gehouden. In grote lijnen blijft die hetzelfde als in de voorgaande jaren. Voor de meeste soorten vormt het maximum over de eerste en tweede telling de basis voor de berekening. Een voorwaarde vanaf heden is wel dat de punten (of het postcodegebied) tijdens beide tellingen onderzocht zijn. Voor het drietal Gierzwaluw, Huiszwaluw en Boomvalk worden de resultaten van de tweede en derde telling gebruikt. Het is dus belangrijk dat in een zo groot mogelijk deel van de postcodegebieden alle drie de tellingen worden uitgevoerd, en ook over meerdere jaren worden volgehouden, om gebruikt te kunnen worden voor de trendberekeningen. Als één van de tellingen niet is gedaan, zijn de overige nog wel bruikbaar voor verspreiding en dichtheden.

Soorten en aantallen

In 2011 zijn in totaal 353.650 vogels ingevoerd verdeeld over 163 soorten. De top 5 bestaat al een aantal jaren uit Kauw, Merel, Houtduif, Gierzwaluw en Huismus, met aantallen per soort van 24.000-43.000. Van 74 soorten zijn er tenminste 100 ex. doorgegeven, van 24 soorten 25-100 en de overige 65 soorten minder dan 25 ex.

Voor maar liefst 59 soorten is een betrouw-

bare trend te berekenen (tabel 1), en dat zijn er 9 meer dan in 2010. Een viertal soorten, Wulp (++) , Zwarte Specht, Sijs (-) en Europese Kanarie (-) is niet opgenomen in tabel 1 omdat het geen typische stadsvogels zijn of de aantallen wel erg laag zijn. De overige 55 soorten vertonen een toename (31), zijn stabiel (11) of ondergaan afname (13).

Winnaars

Bij de soorten met een sterke toename gaat het om opvallend veel grote soorten die een binding hebben met water. Verschillende ganzen en eenden zitten al een aantal jaren in deze groep van winnaars. Opvallend genoeg doen Scholekster en Witte Kwikstaart het goed, in tegenstelling tot het agrarische gebied waar beide soorten sterk afnemen. Ook de Halsbandparkiet zit in de groep van winnaars. Hij breidt zich uit van de kerngebieden Amsterdam-Haarlem-Den Haag-Rotterdam en omgeving naar Utrecht. De Rietzanger wordt vooral in het lage deel van ons land gehoord in stedelijk gebied, en de toename komt overeen met het BMP. Onder de winnaars bevinden zich ook soorten die voor hun nest afhankelijk zijn van bomen, zoals Houtduif, Grote Bonte Specht, Boomklever en Ekster. Dit weerspiegelt deels het ouder worden van bomen in het stedelijk gebied. Opvallend is voorts dat de huizenbroeders Gierzwaluw en Huismus (net als vorig jaar) in de groep van lichte toename zitten. Met name voor de Gierzwaluw is de toename verrassend omdat de derde telperiode zo regenrijk was. Blijkbaar wachten veel MUS-tellers de gunstige omstandigheden af om de telling te doen. Overigens hebben de aantallen Gierzwaluwen betrekking op zowel broedvogels als uit Afrika teruggekeerde maar nog niet broedende vogels.

Bij de nestkastbroeders springt in het oog dat Pimpelmees en Bonte Vliegenvanger in vergelijking met vorig jaar zijn toegenomen terwijl de Koolmees is afgenomen. Ook in het nieuwe project NESTKAST kwamen zulke signalen naar boven.

Verliezers

Onder de verliezers zitten wintergevoelige soorten zoals Blauwe Reiger, Waterhoen, Winterkoning en Roodborst. Het meest opmerkelijke is echter dat de Merel in een

Tabel 1. Indexen en trends van 55 broedvogels in stedelijk gebied in 2007-2011. Verklaring: ++ sterke (>5% per jaar) toename, + matige (<5%) toename, 0 stabiel, - matige (<5%) afname, - sterke (>5%) afname. Omdat het slechts om vijf jaar gaat hebben de trends vooralsnog beperkte zeggingskracht.

Soort	2007	2008	2009	2010
Ooievaar	100	234	165	276
Grauwe Gans	100	117	162	175
Canadese gans	100	148	314	325
Nijlgans	100	125	121	132
Krakeend	100	230	237	319
Kuifeend	100	135	151	168
Scholekster	100	133	138	141
Kleine Mantelmeeuw	100	113	152	139
Halsbandparkiet	100	107	155	176
Witte Kwikstaart	100	100	114	125
Rietzanger	100	109	142	160
Grasmus	100	102	129	151
Zwartkop	100	105	115	130
Gaai	100	101	112	118
Meerkoet	100	102	106	110
Zilvermeeuw	100	114	115	108
Holenduif	100	118	149	134
Houtduif	100	108	104	107
Turkse Tortel	100	102	108	103
Gierzwaluw	100	90	116	101
Grote Bonte Specht	100	117	106	121
Boerenzwaluw	100	98	106	132
Tijftjaf	100	111	100	107
Bonte Vliegenvanger	100	66	115	114
Pimpelmees	100	103	100	109
Boomklever	100	120	129	130
Ekster	100	103	106	111
Kauw	100	102	109	100
Huismus	100	99	107	109
Groenling	100	112	113	120
Putter	100	77	83	118
Wilde Eend	100	101	107	102
Fazant	100	89	95	101
Kokmeeuw	100	99	111	108
Stadsduif	100	107	101	89
Groene Specht	100	117	119	117
Heggenmus	100	99	102	105
Fitis	100	119	110	104
Koolmees	100	102	100	106
Boomkruiper	100	110	121	119
Roek	100	116	110	99
Zwarte Kraai	100	103	101	101
Blauwe Reiger	100	93	93	77
Soepeend	100	101	104	83
Waterhoen	100	118	108	100
Merel	100	100	97	98
Zanglijster	100	97	88	89
Vink	100	97	97	98
Aalscholver	100	102	95	81
Winterkoning	100	109	101	88
Roodborst	100	97	92	81
Kramsvogel	100	71	26	40
Grote Lijster	100	82	70	49
Spotvogel	100	79	68	50
Spreeuw	100	95	79	75

Roodborst.
Foto: Michel Geven

Koolmees.
Foto: Harvey van Diek

2011 Trend

301	++
216	++
472	++
158	++
246	++
199	++
145	++
173	++
168	++
136	++
209	++
212	++
164	++
147	++
108	+
118	+
142	+
104	+
107	+
111	+
140	+
108	+
121	+
162	+
116	+
149	+
118	+
114	+
121	+
120	+
108	+
98	0
95	0
102	0
101	0
100	0
94	0
110	0
100	0
106	0
111	0
97	0
81	-
92	-
88	-
95	-
84	-
94	-
68	--
79	--
72	--
12	--
58	--
55	--
73	--

langzame maar gestage afname zit. In het dit voorjaar versijnd broedvogelrapport van 2010 wordt gespeculeerd over deze opmerkelijke trend van deze algemene stadsvogel, die ook in het BMP is vastgesteld. Koudere winters, inclusief die met een fors sneeuwdek, lijken niet de afname te kunnen verklaren. Mogelijk spelen de droge voorjaren (met name laatste drie jaar) een rol bij de bij het succes van de eerste (en vaak productieve) broedsels en de overleving van de jonge vogels, want regenwormen zijn dan nauwelijks beschikbaar. Het CES (mistnetvangsten in voorjaar) geeft onvoldoende houvast, omdat het daar vooral om opstellingen gaat in natte natuurterreinen. Waarschijnlijk zal het in 2011 gestarte ring-MUS in de toekomst antwoord kunnen geven (samen met MUS) op de ontwikkelingen van stadse Merels. Net als de Merel zitten ook een aantal andere bodemfoerageerders zoals Zanglijster, Grote Lijster en Spreeuw in de hoek waar de klappen vallen. Bij de Spreeuw kunnen overigens ook andere factoren een rol spelen, zoals nestplaatskeuze (grotere holten dan Gierzwaluw en Huismus) of trekgedrag (deels overwinterend in Zuid-Engeland of Frankrijk). Van de Afrika-gangers zit alleen de Spotvogel in de min.

Regionale verschillen

Van de meest algemene soorten zijn trends berekend per provincie. In de provinciale nieuwsbrieven zal daar dit voorjaar uitgebreider op worden ingegaan. Hieronder alvast een voorschotje (tabel 2). De achteruitgang van de Winterkoning manifesteert zich met name in Drenthe, Gelderland en Limburg. Ook bij de Heggenmus zien we een duidelijke verschil tussen Hoog- (afname) en Laag- (stabiel) Nederland. Dit zien we ook terug bij de Merel waarbij de landelijke afname vooral wordt ingegeven op de zandgronden. Bij de Zanglijster is deze waterscheiding niet aanwezig en speelt de afname zich af in grote delen van het land.

Resumé

In de vijf onderzoeksjaren vertoont een deel van de soorten een aantalsverandering. De trends zijn nu nog broos maar worden robuuster met elk jaar erbij. Als we de soor-

ten bundelen naar habitat of voedsel, dan zien we met enige reserve een aantal ontwikkelingen. De meeste soorten gebonden aan water, bomen en bos laten, net als Afrika-gangers, een positief of stabiel beeld zien. Dit geldt ook voor de huizenbroeders, maar de dramatische achteruitgang van de Spreeuw neemt zorgwekkende vormen aan. Drie koude winters hebben duidelijk een wissel getrokken op enkele wintergevoelige soorten. Diverse grondfoerageerders, vooral lijsters, vertonen een afname. Ook zien we dat Kool- en Pimpelmees een verrassend afwijkende trend laten zien.

2012

Hoe zal het broedseizoen van 2012 verlopen? De aanloop ernaar kende uitersten. De winter begon zacht maar vanaf eind januari deed koning winter ruim twee weken van zich spreken. Strengere vorst deed de Elfstedenkoorts oplopen maar de sneeuw van 3 februari gooidde roet in het eten. De indruk bestaat dat veel vogels het moeilijk hadden in deze korte winterperiode. Ook voor de overwinteraars in Afrika waren de omstandigheden niet goed, want in de Sahel wordt melding gemaakt van droogte.

In de afgelopen maanden zijn er weer flink wat nieuwe postcodegebieden geclaimd. Ook zijn er enkele tientallen op vacant gezet. Diverse vogelwerkgroepen pakken MUS op om hun stad of gemeente te inventariseren. In de provinciale nieuwsbrieven van SOVON zullen ook resultaten en trends per provincie worden gepresenteerd.

De tellers worden op de hoogte gehouden via mail-nieuwsbrieven gedurende het seizoen. Naast de actuele resultaten is er ook ruimte voor ervaringen uit het veld en tips voor veldwerk en invoer. Ga naar de MUS-pagina voor meer informatie, vacante postcodegebieden, verschenen nieuwsbrieven en aanmelden via <http://www.sovon.nl/default.asp?id=367>. Veel plezier in het veld en maak ons deelgenoot van wat je boeit!

Jan Schoppers

MUS wordt mede mogelijk gemaakt door Vogelbescherming Nederland

Tabel 2. Trend van Winterkoning, Heggenmus, Merel en Zanglijster per provincie, verdeeld over Hoog- en Laag-Nederland. Verklaring ++ sterke (>5%/jaar) toename, + matige (<5%) toename, 0 stabiel, - matige (<5%) afname en - sterke (>5%) afname, ? onzeker.

	wiko	hemu	merel	zang	
Nederland	--	0	-	-	
Drenthe	--	-	0	?	hoog
Gelderland	--	-	-	-	
Limburg	--	-	-	-	
Noord-Brabant	-	-	-	--	
Overijssel	-	?	-	-	
Flevoland	-	0	0	?	laag
Friesland	-	?	0	-	
Groningen	-	0	0	-	
Noord-Holland	-	?	0	?	
Utrecht	-	?	+	-	
Zuid-Holland	-	0	-	-	
Zeeland	-	?	0	?	